

Kartografie slepých uliček

Při výuce, a neplatí to jen pro výuku práva, někdy narazíme na jeden delikátní problém.

Na semináři nebo přednášce vyučující uvede, že literatura i aktuální judikatura dovozují nějaký konkrétní závěr. Je obhajitelný, dobře argumentovaný a dominuje v praxi. V minulosti existovala i opačná stanoviska, která jsou však z těch či oněch důvodů překonaná.

A nyní ten problém.

Čím více argumentů proti obsoletnímu stanovisku přednášející dodá, čím ostřeji a intenzivněji se s ním vypořádává, tím vyšší je pravděpodobnost, že si z kritického expozé studenti odnesou buď a) úplně pomýlený závěr, že dávno překonané a neobhajitelné stanovisko *platí v praxi*, anebo b) si do paměti uloží informaci typu, že *věc není posuzovaná soudy jednoznačně a v judikatuře jsou na ni různé náhledy*.

Vyučující si pak připadá jako ředitel školy v podání Rudolfa Hrušínského ve filmu *Obecná škola*, který školním rozhlasem žáky varoval před olizováním zábradlí v zimě. Nevyhnutelně je tím inspiroval k tomu, od čeho je chtěl odradit.

Čím vyšší je intenzita odmítnutí nějakého názoru, tím vyšší je pravděpodobnost, že si jej studenti uloží do paměti. Kritika je současně propagací.

Tento pedagogický paradox ve výuce práva je zčásti dán přílišnou koncentrací na výsledek. Kritizován by měl být spíše nekorektní interpretační a argumentační postup než jeho výsledný produkt.

Fakt, že si studenti zapamatují spíše to odmítané než schvalované, nutně vede k myšlence, že o zavržené judikatuře či minoritních náhledech doktríny bude vhodnější úplně pomlčet.

Redukce výkladu pouze na *aktuálně správná řešení* ale není přijatelná.

Přehledy o slepých uličkách a zprávy o neúspěchu jsou pro univerzitní prostředí velmi důležité, užitečné a často (příznejme si vlastní *Schadenfreude*) zábavné a osvěžující. Tak jako ve skutečných mapách, i na té „univerzitní“ očekáváme informace o cestách, které končí ve slepé uličce. Kontakt s krajnostmi tříbí argumentační dovednosti studentů, učí je kritickému myšlení, odstupu od publikovaných názorů a také potřebné judikatorní skepsi. Rozhodnutí vyšších soudů přeci nejsou ukončením, ale začátkem odborné diskuse.

Tuším, co je kořenem „problému“ a následného rozladění vyučujícího: je jím způsob, kterým překonaný či nesmyslný závěr studentům podáváme. Pokud jej totiž servírujeme hlučně, se zbytečnou hostilitou, silnými emocemi, horlivostí, přeháněním a na extrémních příkladech, je pochopitelné, že si tento závěr posluchači dobře zapamatují.

Naproti tomu střízlivě a klidně podaná informace o aktuální judikatuře, která dovozuje obhajitelné závěry, je *v pořádku a dobře funguje*, snadno zapadne.

Vida, máme tedy jednoduché řešení: postačí, když přidáme na intenzitě a u právníků vzbudíme silné radostné emoce z toho, že *něco je v pořádku a funguje*.

Ale vážně. Řešení našeho problému je otázkou pedagogickou. Najdeme ho ve vyvážené struktuře výkladu a připomínání, že v právu nejsou ani tak *dobré a špatné závěry*, jako spíše *dobré a špatné cesty* k nim.

Problém s *blučnými krajnostmi* má ale obecnější rozměr a překračuje hranice univerzity a vzdělávání.

Veřejný prostor v posledních letech atakují silně polarizující interpretace práva. Autor je obvykle laik (poznávacím znamením je ikonický úvod, *nejsem právník, ale...*), ovšem překvapivě často i profesionál. Příklady z praxe dávat nemusím, každý se s nimi setkal. A to i díky algoritmům sociálních sítí, které takové podivnosti a z nich vycházející virvál přitahují.

S úžasem sledujeme obskurní výklady právníků, kteří s nepodloženou jistotou zjevují svou pravdu, jež jde proti textu zákona či jeho smyslu, a představuje jeho simplifikující a mnohdy společensky škodlivou dezinterpretaci.

Někdy jde o záměrné lži, informační jed ukrytý za odborné mimikry a rozkládající společnost na jedince zahnané do nejhorší slepé uličky nesoucí jméno *Kdovjakotvlastněje*. Přesvědčivost tvůrců a propagátorů dezinterpretací ale často tkví v tom, že jsou první obětí svých vlastních bludů. Úspěšně obelhali sami sebe, přeprali svou kognitivní disonanci a posluchačům a čtenářům subjektivně vlastně *nelžou*.

Emoční vazba k podivnému závěru jim nejenže brání opustit absurdní koncept, kterým oblažují své okolí, ale ještě více zesiluje jejich volání. Není divu, musí totiž překřičet i sami sebe. Ztráty z opuštění názoru jsou mnohdy enormní a nepřijatelné: matka, která chřipku svých dětí léčila podáváním MMS, si jen těžko připustí, že jim nepodávala zázračný lék, jehož rozšíření brání zlovolné a hamizné farma koncerny, ale životu nebezpečný chloritan sodný (v zásadě chlór do bazénu).

Znalec pak řeší dilema. Má se, třeba v rámci výuky či popularizace vědy, vůbec pouštět do polemiky s absurdními stanovisky a chiliastickými bludy, které v odborné komunitě nikdo nebere vážně nebo si je všichni oškliví? Chce polemizovat s amatérským kázáním urvaného vesnického blázna, který by před sto lety oslovil maximálně několik znepokojených sousedů a nyní jeho hlas násobně zesilují megafony internetové sítě?

Vyvracet blud racionalitou je ovšem téměř nemožné tam, kde vládne slast z jasných a přehledných struktur vystavených na přehlížení reality a kde nositel názoru není schopen vzdát se psychických příjmů, které jsou s ním spojeny.

Reakcí vědy je tak obvykle ticho; *decentní, demonstrativně štitivý, soucitný* nebo *pohodlně racionální odstup*.

Decentně zpátky se drží vědec, který si cení historie svého oboru včetně jeho slepých uliček. Oponenty nevidí jako nepřátele. Našlapuje opatrně a nesoudí kolegy, kterým krom kredibility a prestiže chybí také kritické myšlení. Ví, že hranice vesmíru nekončí tam, kam dohlédne, a že nové myšlenky byly zpočátku zavrhovány či dokonce trestány jako nesmyslné, škodlivé, absurdní nebo směšné. *Mýt si ruce před každým porodem? Vy jste se snad zbláznil, kolego Semmelweis!* K vědecké pokoře patří otevřenost k nejruznějším vybočením z hlavního proudu - či alespoň jejich tolerance a zdrženlivost v odsudku. A připusťme si: někde by měl zůstat prostor pro zázraky a tajemno, hlubinné zdroje naší imaginace.

Odborník, který tak tolerantní a otevřený není, udržuje *štitivý odstup*. Nechce se umazat. Má za to, že polemika se zjev(e)nou pitomostí je přínosná jako diskuse s opilcem v noční tramvaji. Vyvrací-li bludy a neobhajitelné mýty, zbytečně připomíná světu jejich existenci. Proč rozšiřovat zástup bloudů ztracených ve slepých uličkách? Někteří jsou navíc ze své podstaty fanoušky každého stigmatizovaného názoru. Stát se odborníkem je příliš náročné, a tak si musí vystačit s pozicí *odporníka*. Přitahuje je simplifikovaný, nepochybný a hlavně *jiný* názor, který nezastává každý.

Další reaguje s *tichým soucitem*. Vytušil, že za *podivným* stanoviskem nestojí žádný poctivý výzkum a promyšlené koncepty a argumenty, nýbrž psychické predispozice jeho nositele a zoufalá snaha o vlastní stabilní příběh v nejistém světě. Lze polemizovat věcně s něčím, co je úspěšné bez ohledu na svůj obsah?

Svůj odstup můžeme také *pohodlně racionálně* zdůvodnit. Skutečná diskuse předpokládá oponenty, kteří a) jsou schopni opustit vlastní názor, pokud by se ukázal jako neobhajitelný, b) nežízňají po lži a jsou věrní faktům, c) nevnímají kritické argumenty většinového proudu jako automatické potvrzení pravdivosti své teze, d) jsou připraveni na ztrátu psychických zisků, které jim názor poskytuje, a e) unesou nepohodí z přijetí toho nového. Jinak totiž nepolemizujeme s názory, nýbrž s individuálními nebo kolektivními symptomy. A to je rozumné asi jako... olíznutí ledového zábradlí.

Jenže ona v tom tichu zazní. Ta nepřijemná a neodbytná otázka.

Nepovede mlčenlivý odstup znalců k tomu, že náš veřejný prostor (a naše instituce) nakonec úplně ovládnou stoupenci slepých uliček?

Josef Kotásek
šéfredaktor